

LATVIJAS GAISA TELPAS ROBEŽKONTROLES INSTITUCIONĀLĀ KOMPETENCE

THE INSTITUTIONAL COMPETENCE OF THE BORDER CONTROL OF THE AIRSPACE OF LATVIA

Artūrs Gaveika

Mg. iur., docents, Rēzeknes Augstskola,
E-pasts: argavs@inbox.lv, tālr. +371 29218920,
Latvija

Abstract. *This paper reflects the problematic issues regarding the legal framework of Latvian airspace border control. Currently the legal framework in relation to airspace border control in Latvia is rather confusing and incomplete since there is no specific division between responsibilities of certain authorities and compliance to international airspace regulations as well as the competence of the NATO in the control of national airspace regime. Therefore it is essential to evaluate the functions and available resources of the State Border Guard as a law enforcement institution within the context of Border Guard law regarding the responsibility of the State Border Guard together with National Armed Forces in prevention and repelling of attacks on the airspace of the territory of Latvia.*

Keywords: *Airspace, armed invasion Aviation Administration regulations, the law on Border Guard, National Armed Forces, The national territory, regime of airspace State Border Guard.*

JEL code: *K19.*

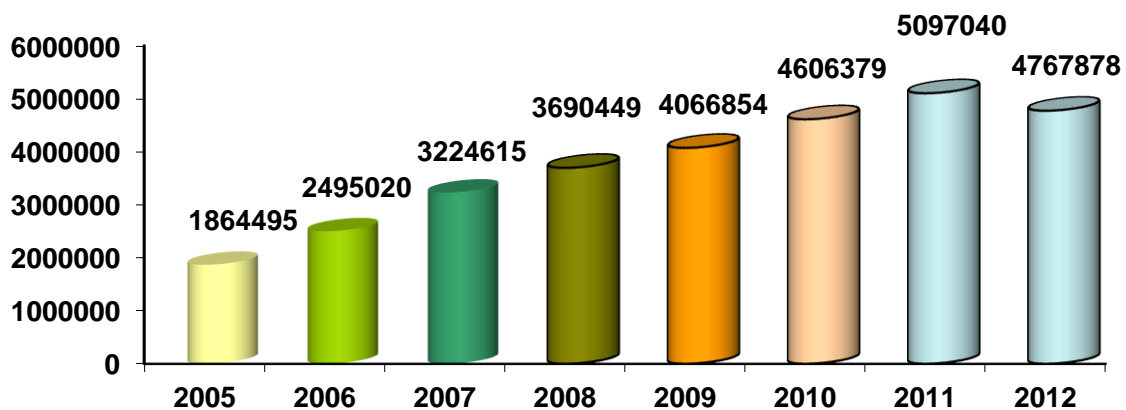
Ievads

Tēma ir aktuāla sakarā ar Latvijas gaisa telpas kā valsts teritorijas suverenitātes nodrošināšanas normatīvā regulējuma pilnveidošanas nepieciešamību, Latgales reģiona atrašanos ES ārējo sauszemes robežu tuvumā un gaisa satiksmes intensitātes nemitīgu pieaugumu (29., 98.) (1.attēls).

Vislielākais ārējo robežu šķērsojošo personu skaits lidostas "Rīga" Robežkontroles punktā tika konstatēts 2011.g. ~ 10 %, jeb par 490661 personām vairāk nekā 2010.g. (31.).

Raksta mērķis ir noskaidrot Latvijas gaisa telpas režīma normatīvā regulējuma problemātiku. Raksta uzdevumi ir piedāvāt tiesiskos risinājumus Latvijas gaisa telpas robežkontrolei un uzraudzībai, konkretizējot institucionālo kompetenču norobežošanu; piedāvāt Valsts gaisa telpas un valsts teritorijas jēdzienu definējumu nacionālajā normatīvajā regulējumā.

Pētījuma objekts ir Latvijas gaisa telpas robežkontroles un režīma nodrošināšanas normatīvā regulējuma problemātika.

1. attēls. Lidostā „Rīga” valsts robežu šķērsojušo personu skaits laika periodā no 2005. – 2012.g.

Pētījuma priekšmets - Latvijas gaisa telpas robežkontroles un režīma attiecīgais normatīvais regulējums. Pilnveidojot Latvijas gaisa telpas robežkontroles un režīma nodrošināšanas normatīvo regulējumu, būs iespējams panākt optimālāku institucionālo kompetenču noteikšanu un institūciju darbības efektivitāti valsts gaisa telpas suverenitātes nodrošināšanā.

Pētījums veikts 2012.-2013.g. periodā, pielietojot normatīvo aktu analīzes, interpretācijas un salīdzināšanas metodes.

Valsts robežsardzes kompetence

Latvijas Republikas valsts robežas likuma (turpmāk - Valsts robežas likums) mērķis paredz nodrošināt valsts robežas neaizskaramību uz sauszemes, jūrā un gaisa telpā (11.). Lai nodrošinātu valsts robežas neaizskaramību uz sauszemes, jūrā un gaisa telpā, kontrolētu valsts robežas šķērsošanu un neļautu personām nelikumīgi šķērsot ārējo robežu, kā arī pārvietotu mantas un preces pāri ārējai robežai ārpus noteiktajām robežšķērsošanas vietām, nosaka valsts robežas režīmu (11.), kur viens no režīma nosacījumiem ir kārtība, kādā gaisa kuģi šķērsos valsts robežu gaisa telpā (11.). Latvijas Republikas valsts robežas likums nosaka, kā valsts robežu šķērsos pa sauszemi, iekšējiem ūdeņiem, jūru vai gaisa telpu (11.). Valsts robežsardzes uzdevums ir sadarbībā ar Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem (turpmāk – NBS) novērst un atvairīt bruņotus iebrukumus Latvijas teritorijā, teritoriālajos un iekšējos ūdeņos, gaisa telpā, novērst bruņotas provokācijas uz valsts robežas, noziedzīgu apdraudējumu gadījumā sniegt palīdzību pierobežas iedzīvotājiem un novērot valsts robežai piegulošās sauszemes teritorijas,

ūdeņus un gaisa telpu (20.). Šajā gadījumā Valsts robežsardzes uzdevumi attiecībā uz valsts gaisa telpu, tātad arī valsts robežas uzraudzību gaisa telpā kā robežkontroles būtisku daļu, bez attiecīga nodrošinājuma un resursiem ir diskutabli, jo:

- Valsts robežsardzei ar normatīvo regulējumu nav paredzēts attiecīgs bruņojums un tehniskie līdzekļi (14.), lai novērstu un atvairītu bruņotus iebrukumus gaisa telpā, vēl jo vairāk lai pārtvertu valsts robežu nelikumīgi šķērsojošos gaisa kuģus vai citus lidojošos objektus;
- novērot valsts robežai piegulošo gaisa telpu var labākajā gadījumā ar optiskajām novērošanas ierīcēm, jo Valsts robežsardzes rīcībā nav šādai novērošanai nepieciešamā radiolokācijas aprīkojuma un sakaru līdzekļu.

Kaut arī Valsts robežsardzes sastāvā ir aviācijas pārvalde (turpmāk – AvP), tās kompetences regulējums neparedz bruņotu uzbrukumu atvairīšanu gaisa telpā un pat gaisa telpas novērošanu tādā izpratnē, kā to definē Robežsardzes likums. Valsts robežsardzes reglamenta 31.punktā AvP ir noteikti šādi uzdevumi:

- īstenot personāla vadības politiku;
- veikt finansiāli saimniecisko darbību;
- pārstāvēt Valsts robežsardzi tiesā;
- nodrošināt Valsts robežsardzes teritoriālajās pārvaldēs valsts robežas uzraudzību no gaisa;
- sniegt atbalstu Iekšlietu ministrijas padotībā esošajām iestādēm, kā arī citām valsts un pašvaldību iestādēm to specifisko uzdevumu veikšanai no gaisa;
- noteiktajā kārtībā veikt robežu uzraudzību un ārzemnieku ieceļošanas, uzturēšanās, izceļošanas un tranzīta noteikumu ievērošanas kontroli, sniedzot atbalstu citām Valsts robežsardzes teritoriālajām pārvaldēm (26.).

Taču ar Iekšlietu ministrijas 2008.g. 10.aprīļa rīkojumu Nr.995 apstiprinātās „Valsts robežsardzes darbības stratēģijas 2009.–2011.gadam” 1.2.1.3.sadaļā „Aviācijas pārvaldes darbība” paredzēti sekojoši AvP darbības virzieni:

- regulāra ārējās robežas apsekošana no gaisa, lai novērtētu robežbūvju un robežas joslas stāvokli, atklātu iespējamās robežas pārkāpšanas vietas, robežas pārkāpēju kustības virzienus;
- regulāra jūras robežas apsekošana no gaisa, lai nodrošinātu jūras robežas režīma ievērošanu;
- robežas pārkāpšanas gadījumos – operatīva situācijas novērtēšana un robežas pārkāpēju aizturēšanas operāciju

- vadīšana, koordinējot robežsardzes, policijas vai citu spēka struktūru mobilo grupu darbību uz zemes;
- ātra robežsargu norīkojumu (grupu) nogādāšana grūti pieejamās vietās (meža masīvi, purvi un rajoni ar slikti attīstītu ceļu tīklu utt.);
- kaimiņvalstu pierobežas teritoriju un ceļu novērošana;
- Šengenas konvencijas 40. un 41.panta (pārrobežu novērošana un pārrobežu vajāšana) prasību realizēšanas atbalstīšana no gaisa;
- atbalsta sniegšana Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestam, Valsts policijai un citām tiesībsargājošajām iestādēm;
- dalība publisko pasākumu drošības nodrošināšanā (25.).

Analizējot Valsts robežsardzes reglamenta 31.1.apakšpunktā noteikto AvP uzdevumu saturu, var secināt, ka tas daļēji neatbilst Valsts robežas likuma terminoloģijai un jēdzieniem. Reglamenta frāze „Valsts robežsardzes teritoriālajās pārvaldēs valsts robežas uzraudzība” ir nekonkrēta, ja ar to bija domāta konkrētas teritoriālās pārvaldes robežkontroles un imigrācijas kontroles atbildības teritorija, kas sevī ietver robežkontroles rajonu un imigrācijas pārraudzības teritoriju 30 kilometru (faktiski pierobežas) dziļumā no valsts robežas. Valsts robežsardzes reglamenta 31.punktā nav iekļauti vairāki citi būtiski un faktiski pildītie uzdevumi:

- AvP kompetence nodrošināt cilvēku meklēšanas un glābšanas operācijas Baltijas jūras un Rīgas jūras līča Latvijas atbildības rajonā, kā arī cietušo personu transportēšanā ir noteikta MK Noteikumos par cilvēku meklēšanu un glābšanu aviācijas un jūras avārijas gadījumā (13.);
- Aviācijas pārvaldes kompetence piedalīties Eiropas Aģentūras operatīvās sadarbības vadībai pie Eiropas Savienības dalībvalstu ārējām robežām (FRONTEX) organizētajās kopējās operācijās ir noteikta „Padomes Regulas, ar ko izveido Eiropas Aģentūru operatīvās sadarbības vadībai pie Eiropas Savienības dalībvalstu ārējām robežām” 10.pantā (15.).

Savukārt AvP reglamentā ir noteikts, ka AvP Apsardzes un speciālo uzdevumu nodaļas „Sigma” kompetencē ietilpst pēc Valsts robežsardzes kriminālizmeklēšanas struktūrvienību pieprasījuma sniegt atbalstu operatīvās darbības veikšanā (23.).

No analizētā Valsts robežsardzes struktūrvienību funkciju un uzdevumu normatīvā regulējuma redzams, ka ne AvP, ne citu pārvalžu kompetencē nav paredzēta ne bruņoto iebrukumu atvairīšana gaisa telpā, ne pat gaisa telpas novērošana. Robežsardzes likuma 15.pants

robežsargiem paredz tiesības atrasties uz NBS tehniskajiem līdzekļiem, peldlīdzekļiem (6.) un gaisakuģiem (20.) un šī kārtība ir noteikta MK noteikumos „Kārtība, kādā Valsts robežsardze veic robežuzraudzības uzdevumus jūrā, izmantojot Nacionālo bruņoto spēku tehniskos līdzekļus, peldlīdzekļus un gaisakuģus”, paredzot šīs kārtības attiecinājumu tikai uz uzdevumu veikšanu jūrā (6.), bet neparedzot šādu kārtību attiecībā uz gaisa telpu virs sauszemes, piemēram, atsevišķu robežuzraudzības uzdevumu vai speciālo operāciju (12.) veikšanai, kā arī atbalsta sniegšanai Valsts robežsardzei - valsts robežas neaizskaramības nodrošināšanā (12.).

Citu institūciju kompetence Latvijas gaisa telpas režīma nodrošināšanā

Latvijas valsts robežas drošības koordinācijas padome koordinē valsts institūciju sadarbību robežu drošības jomā. Tās darbību reglamentē MK noteikumi "Latvijas valsts robežas drošības koordinācijas padomes nolikums" (10.). Nolikums regulē padomes uzdevumus, tiesības, sastāvu, darbību un citus jautājumus. Savukārt MK noteikumos "Kārtība, kādā sabiedriskās kārtības un drošības interesēs var pieprasīt gaisa kuģa piespiedu nosēdināšanu un kādā tiek pieņemts lēmums par kaujas darbību veikšanu pret gaisa kuģi Latvijas Republikas teritorijā", kas izdoti saskaņā ar likuma "Par aviāciju" (turpmāk- Likums „Par aviāciju”) 49.panta otro daļu un 49.¹panta trešo daļu, noteikta kārtība, kādā sabiedriskās kārtības un drošības interesēs var pieprasīt gaisa kuģa piespiedu nosēdināšanu, un kārtību, kādā galējas nepieciešamības gadījumā tiek pieņemts lēmums par kaujas darbību veikšanu pret gaisa kuģi Latvijas teritorijā, lai novērstu kaitējumu nacionālās drošības interesēm, un, ja ir pamats uzskatīt, ka gaisa kuģis tiek izmantots kā ierocis cilvēku iznīcināšanai (5.), ņemot vērā Likuma "Par aviāciju" nosacījumu, ka Latvijai ir suverenitāte gaisa telpā virs valsts sauszemes teritorijas, tās iekšējiem un teritoriālajiem Baltijas jūras ūdeņiem un līdz ar to attiecībā uz Latvijas gaisa telpu piemērojama Latvijas Republikas jurisdikcija (16.). Savukārt Atvērto debesu līgumā, kas noslēgts Eiropas Drošības un sadarbības konferencē, lai veicinātu lielāku atklātumu un caurskatāmību attiecībā uz saviem militāriem pasākumiem, kā arī lai nostiprinātu mieru ar uzticēšanās un drošības pasākumiem, termins "teritorija" nozīmē zemi, t.sk. salas, kā arī iekšējos un teritoriālos ūdeņus, kuri ietilpst dalībvalsts suverēnajā teritorijā (2.).

Kaujas darbību veikšana pret gaisa kuģi Latvijas teritorijā galējas nepieciešamības gadījumā ir iespējama, lai novērstu kaitējumu nacionālās drošības interesēm, un ja ir pamats uzskatīt, ka gaisa kuģis tiek izmantots kā ierocis cilvēku iznīcināšanai. Šajā gadījumā aizsardzības

ministrs pieņem lēmumu par kaujas darbību veikšanu vai neveikšanu pret gaisa kuģi Latvijas teritorijā. Kaujas darbību drīkst veikt tikai tad, ja tā ir vienīgā iespēja novērst kaitējumu (16.). Šajā jomā Aizsardzības ministrija (turpmāk - AM) saskaņā ar likumu „Par aviāciju“:

- 1) veic militārās aviācijas darbības valsts uzraudzību;
- 2) pārrauga militārās aviācijas gaisa kuģu, lidlauku un citu militārās aviācijas objektu un iekārtu ekspluatāciju;
- 3) sagatavo normatīvos aktus, kas regulē militārās aviācijas darbību;
- 4) izmeklē militārās aviācijas nelaimes gadījumus un incidentus, kuros ir iesaistīti Latvijas NBS vai citu valstu militārie gaisa kuģi;
- 5) veic Latvijas Republikas gaisa telpas uzraudzību valsts apdraudējuma gadījumā;
- 6) sadarbojas ar citām pilnvarotām aviācijas institūcijām elastīgas gaisa telpas izmantošanas principu īstenošanā (16.).

Kā redzams no AM kompetenču uzskaitījuma, kur pēdējie grozījumi likumā veikti 2009.g., nav konstatējama tieša un skaidri definēta AM kompetence kaujas darbību veikšanai gaisa telpā un nav konkretizēts, kurai institūcijai aizsardzības ministrs adresēs lēmumu par kaujas darbību veikšanu vai neveikšanu. Turklāt AM nolikums vairs nenosaka Likumā „Par aviāciju” detalizētāk definētās kompetences, bet nosaka ministrijas kompetences „organizēt un koordinēt”, „plānot”, „nodrošināt”, „piedalīties”, „vadīt”, piemēram:

- izstrādāt valsts aizsardzības politiku;
- organizēt un koordinēt valsts aizsardzības politikas īstenošanu (1.);
- piedalīties NATO, ES un citu starptautisko drošības un aizsardzības organizāciju drošības un valsts aizsardzības politikas veidošanā;
- nodrošināt divpusējo un daudzpusējo valstu sadarbību atbilstoši valsts aizsardzības politikas prioritātēm;
- nodrošināt Latvijas līdzdalību starptautiskajos drošības un aizsardzības pasākumos (1.).

Savukārt NBS kā valsts iestādes kompetence ar nolikumu vispār nav noteikta, lai gan Likumā „Par aviāciju” AM noteiktās kompetences pēc sava rakstura būtu attiecināmas pirmām kārtām uz NBS nevis AM kompetenci, jo ministrijas galvenais uzdevums ir organizēt un koordinēt likumu un citu normatīvo aktu īstenošanu, piedalīties nozares politikas izstrādāšanā (22.). Turklāt, atsevišķas NBS kompetences gaisa telpas kontroles jomā ir sastopamas MK noteikumos „Kārtība, kādā militārās aviācijas gaisa kuģi veic lidojumus Latvijas Republikas gaisa telpā”

atsevišķos šajos un specifiskos jautājumos (4.), nenosakot konkrēti, kuras institūcijas šo kārtību kontrolē vai īsteno. Piemēram, norma „Prioritāte gaisa telpas izmantošanā attiecībā pret pārējiem gaisa telpas izmantotājiem... gaisa telpas patrulēšanas lidojumiem, lai vizuāli identificētu gaisa telpas izmantošanas kārtības vai valsts robežas pārkāpēju, novirzītu to uz sākotnējo maršrutu vai ārpus Latvijas Republikas teritorijas robežām vai veiktu tā piespiedu nosēdināšanu” (4.) ir nepilnīga, jo:

- nav noteikts, kura institūcija šīs normas izpildi nodrošina;
- termins „valsts robežas pārkāpējs” nav definēts ne šajos noteikumos, ne Valsts robežas likumā, bet ar 1994.g. Valsts robežas likumu par valsts robežas pārkāpējiem tika uzskatītas personas un transportlīdzekļi, tajā skaitā arī gaisa kuģi un citi lidojoši objekti (23.). Līdz ar to termins „valsts robežas pārkāpējs” būtu jāaizvieto ar „gaisa kuģi”.

Noteikumi "Kārtība, kādā sabiedriskās kārtības un drošības interesēs var pieprasīt gaisa kuģa piespiedu nosēdināšanu un kādā tiek pieņemts lēmums par kaujas darbību veikšanu pret gaisa kuģi Latvijas Republikas teritorijā” neskar NATO tiesības, kas, kā norādīts šajos noteikumos, noteiktas Valsts robežas likuma 21.²pantā un Latvijai saistošajos starptautiskajos līgumos (5.). Jākonstatē, ka Valsts robežas likumā 21.²panta ar šādu numuru vispār nav, bet NATO tiesības un NBS Gaisa spēku tiesības gaisa telpas drošības jomā ir noteiktas šā likuma 33. un 34.pantā un paredz tiesības:

- 1) iesaistīt valsts gaisa telpā radušās situācijas noskaidrošanā un gaisa kuģu identificēšanā kompetentās iestādes, citas valsts un NATO institūcijas;
- 2) aizliegt vai ierobežot gaisa kuģu lidojumus atsevišķos valsts gaisa telpas rajonos, ja rodas draudi, ka valsts robeža varētu tikt nelikumīgi šķērsota pa gaisa telpu;
- 3) pieprasīt, lai valsts robežu nelikumīgi šķērsojošā gaisa kuģa apkalpe nosēdina gaisa kuģi Latvijas teritorijā valsts robežas nelikumīgās šķērsošanas apstākļu un iemeslu noskaidrošanai;
- 4) veikt valsts robežu nelikumīgi šķērsojošā gaisa kuģa pārtveršanu, novirzīšanu uz valsti, no kuras tas ielidojis, pavadīšanu vai piespiedu nosēdināšanu (23.).

Lai nodrošinātu Latvijas gaisa telpas suverenitāti un neaizskaramību, NATO ir tiesības veikt Latvijas gaisa telpas kontroli un apsardzību (23.). Vārda „tiesības” lietošana minētajās normās nepiešķir šīm normām pietiekoši saistošu juridisku spēku, jo vārds „tiesības” šajā gadījumā dod zināmu izvēles brīvību pildīt vai nepildīt noteiktas darbības. Valsts robežas likuma 33. un 34.pantā NBS un NATO definētās

tiesības pēc juridiski saistošā rakstura ir nepietiekošas un pēc būtības ir daļējā pretrunā ar NBS likumā noteikto NBS obligāto uzdevumu nodrošināt valsts sauszemes teritorijas aizsardzību un neaizskaramību, kā arī valsts jūras akvatorijas un gaisa telpas kontroli, aizsardzību un neaizskaramību (12.).

Likums „Par aviāciju” Latvijas teritoriju definē kā Latvijas sauszemes teritoriju, tās iekšējos un teritoriālos Baltijas jūras ūdeņus un gaisa telpu (16.). Šajā gadījumā frāze „teritoriālos Baltijas jūras ūdeņus” būtu jāprecizē kā „teritoriālo jūru”. Turklāt Latvijas teritorijas jēdziena definējums būtu iekļaujams Valsts robežas likumā, jo jēdziens „valsts robeža” un jēdziens „valsts teritorija” ir cieši un loģiski savstarpēji saistīti jēdzieni.

NBS noteiktais Latvijas gaisa telpas kontroles uzdevums kā viens no NBS pamatzdevumiem izriet arī no BALTNET (Baltijas gaisa telpas novērošanas tīkls un kontroles sistēma (9.)) būtības, kas ir NATO pretgaisa aizsardzības sistēmas neatņemama sastāvdaļa un kuras uzdevums ir nodrošināt gaisa telpas novērošanu, ieroču kontroli, vadības, kontroles un mācību pasākumus Baltijas valstīs (9.). Savukārt MK noteikumi paredz Valsts akciju sabiedrības "Latvijas gaisa satiksme" (5.) vadības dienestam veikt visas nepieciešamās darbības, lai identificētu aizdomās turamo gaisa kuģi un dotu tam norādījumus sakarā ar apstākļiem (kopskaitā 13), kad ir apdraudēta sabiedriskā kārtība un drošība (5.), informēt Gaisa spēku Gaisa operāciju centru (5.) un izvērtēt nepieciešamību veikt aizdomās turamā gaisa kuģa vizuālu identificēšanu un aizdomās turamā gaisa kuģa pārtveršanu un novirzīšanu pa tā plānoto maršrutu vai pavadīšanu, lai veiktu avārijas nosēšanos, vai novirzīšanu, lai novērstu aizdomās turamā gaisa kuģa atrašanos Latvijas gaisa telpā vai tā tuvošanos, vai lidošanu Latvijas gaisa telpas aizliegtajā, ierobežotajā vai bīstamajā zonā (5.). Gaisa operāciju centram par situāciju jāinformē aizsardzības ministrs un NBS Apvienoto operāciju centrs. Ja veiktās darbības nav devušas sekmīgu rezultātu vai arī to veikšana nav saprātīga, aizsardzības ministrs pieņem lēmumu par aizdomās turamā gaisa kuģa piespiedu nosēdināšanu. Ja minētais lēmums par aizdomās turamā gaisa kuģa piespiedu nosēdināšanu nav devis sekmīgu rezultātu vai arī tā veikšana nav saprātīga, aizsardzības ministrs pieņem lēmumu par brīdinājuma šāviena izdarīšanu un, ja arī tas nav devis sekmīgu rezultātu vai arī tā veikšana nav saprātīga, aizsardzības ministrs pieņem lēmumu par kaujas darbību veikšanu pret aizdomās turamo gaisa kuģi. Minēto lēmumu pieņem galējās nepieciešamības gadījumā, lai novērstu kaitējumu nacionālās drošības interesēm, un ja ir pamats uzskatīt, ka gaisa kuģis tiek izmantots kā ierocis cilvēku iznīcināšanai (5.). No normatīvā regulējuma ir redzams, ka pie mūsdienu

moderno ieroču pielietošanas un NATO kopējās drošības sistēmas, ir nereāla ilgstoša un nepārtraukta gaisa kara (28.,220.) vešana, drīzāk ir iespējama tādu atsevišķu incidentu vai robežincidentu rašanās (30.), kas var apdraudēt valsts suverenitāti gaisa telpā, tātad teritoriālo suverenitāti, tiesisko kārtību un līdz ar to arī valsts robežas drošību un neaizskaramību. Kontrpasākumu normatīvais regulējums šādos gadījumos ir paredzēts Tokijas konvencijā par noziegumiem un dažām citām nelikumīgām darbībām, kas izdarītas gaisakuģos (7.), Hāgas konvencijā par cīņu pret nelikumīgu gaisakuģu sagrābšanu (8.), kurām Latvija pievienojās 1997.g., kā arī Eiropas konvencijā par terorisma apkarošanu (3.). Šajā gadījumā gaisa telpas režīma attiecināšana uz pierobežas teritorijām nebūtu lietderīga un loģiska, jo pierobeža ir noteikta tikai 30 km no valsts robežas un tikai gar ārējo sauszemes robežu. Līdz ar to valsts robežas režīma daļa - kārtība, kādā gaisa kuģi šķērso valsts robežu gaisa telpā (23.) - būtu papildināma un definējama kā kārtība, kādā gaisa kuģi šķērso valsts robežu gaisa telpā un uzturas valsts gaisa telpā saskaņā ar starptautisko gaisa tiesību normām un Starptautiskās Civilās aviācijas konvencijas (ICAO) 9.pielikuma noteiktajiem vispārīgajiem principiem, kuri paredz, ka:

- 1) laiks, kas neieciešams robežkontroles procedūru veikšanai attiecībā uz personām un gaisa kuģiem, kā arī attiecībā uz preču izlaišanu/muitošanu, ir pēc iespējas īsāks;
- 2) administratīvo un kontroles prasību piemērošana rada pēc iespējas mazākas neērtības;
- 3) cik vien iespējams, tiek veicināta un sekmēta būtiskas informācijas apmaiņa starp līgumslēdzējām valstīm, ekspluatantiem un lidostām;
- 4) tiek sasniegts optimāls drošības un atbilstības likumiem līmenis;
- 5) līgumslēdzējas valstis, veicot robežkontroles procedūras attiecībā uz preču izlaišanu/muitošanu, piemēro riska vadību;
- 6) līgumslēdzējas valstis izstrādā efektīvu informācijas tehnoloģiju, lai paaugstinātu to lidostās veikto procedūru efektivitāti un lietderības rādītājus;
- 7) līgumslēdzējas valstis izstrādā procedūras informācijas iesniegšanai pirms atlidošanas, lai paātrinātu izlaišanas/muitošanas procedūras.

9.pielikuma noteikumi neaizliedz piemērot valstu tiesību aktus, kas attiecas uz aviācijas drošības nodrošināšanas pasākumiem vai citām nepieciešamām pārbaudēm. Piemēram, konvencijas 23.pants „Muitas un imigrācijas procedūras” nosaka, ka ikviena līgumslēdzēja valsts apņemas, cik tā uzskata par iespējamu, noteikt muitas un imigrācijas procedūras,

kas attiecas uz starptautisko aeronavigāciju, saskaņā ar praksi, kura periodiski var tikt noteikta vai ieteikta atbilstoši ICAO konvencijai, un nekas šajā konvencijā nav jāuzskata par traucēkli no muitas formalitātēm brīvu lidostu izveidošanai (21.). Precīzāku robežu pārbaužu piemērošanu nosaka katra valsts individuāli. Tāpat to dara valstu savienības, piemēram, Šengenas valstis.

Tāpat kā jūras tiesībās attiecībā uz teritoriālajā jūrā izmantojamām miermīlīgas caurbraukšanas tiesībām, arī gaisa telpā ir paredzētas "gaisa brīvības": tranzītpārvadājumi pāri otras valsts teritorijai bez nosēšanās; nosēšanās citas valsts teritorijā tehnisku iemeslu dēļ; izsēdināt pasažierus un izkraut bagāžu tikai no gaisakuģa reģistrācijas valsts; ņemt otrās valsts teritorijā pasažierus un bagāžu un vest tos tikai uz savu teritoriju; atvest uz otru valsti un ņemt tur pasažierus, bagāžu un kravu neatkarīgi no tā, no kādas valsts un uz kādu valsti notiek pārvadājumi (27.,141.).

Secinājumi un priekšlikumi

1. Likumā „Par aviāciju” Aizsardzības ministrijas kompetenču uzskaitījumā nav konstatējama tieša un skaidri definēta kompetence kaujas darbību veikšanai gaisa telpā un nav konkretizēts, kurai institūcijai aizsardzības ministrs adresēs lēmumu par kaujas darbību veikšanu vai neveikšanu. Turklāt Aizsardzības ministrijas nolikums vairs nenosaka likumā „Par aviāciju” tik šauri definētās kompetences, bet nosaka ministrijas vispārīgās kompetences organizēt, plānot, koordinēt, piedalīties.
2. Valsts robežsardzes uzdevums sadarbībā ar Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem novērst un atvairīt bruņotus iebrukumus Latvijas teritorijā un gaisa telpā būtu precizējams un definējams sekojoši: „Nacionālo bruņoto spēku vadībā novērst un atvairīt bruņotus iebrukumus Latvijas teritorijā, teritoriālajā jūrā un iekšējos ūdeņos, kā arī gaisa telpā, novērst bruņotas provokācijas uz valsts robežas un pierobežas joslā, noziedzīgu apdraudējumu gadījumā sniegt palīdzību pierobežas iedzīvotājiem un novērot valsts robežai piegulošās sauszemes teritorijas, ūdeņus un gaisa telpu tiešas redzamības un tehnisko līdzekļu pielietošanas iespēju robežās”.
3. Robežsardzes likuma 15.pants robežsargiem paredz tiesības atrasties uz Nacionālo bruņoto spēku tehniskajiem līdzekļiem, peldlīdzekļiem un gaisakuģiem un šī kārtība ir noteikta MK noteikumos „Kārtība, kādā Valsts robežsardze veic robežuzraudzības uzdevumus jūrā, izmantojot Nacionālo bruņoto spēku tehniskos līdzekļus, peldlīdzekļus un gaisakuģus”, paredzot šīs kārtības attiecinājumu tikai uz uzdevumu veikšanu jūrā, bet

neparedzot šādu kārtību attiecībā uz gaisa telpu virs sauszemes, piemēram, atsevišķu robežuzraudzības uzdevumu vai speciālo operāciju veikšanai, kā arī atbalsta sniegšanai Valsts robežsardzei valsts robežas neaizskaramības nodrošināšanā, un kas būtu jāparedz minētajos noteikumos.

4. Gaisa telpas režīma attiecināšana tikai uz pierobežas teritorijām ir nepietiekoša, jo pierobeža ir noteikta tikai 30 km no valsts robežas un tikai gar ārējo sauszemes robežu. Līdz ar to valsts robežas režīma daļa - kārtība, kādā gaisa kuģi šķērso valsts robežu gaisa telpā - būtu papildināma un nosakāma kā „kārtība kādā gaisa kuģi šķērso valsts robežu gaisa telpā un uzturas gaisa telpā saskaņā ar starptautisko gaisa tiesību normām un ICAO konvencijas 9.pielikumā noteiktajiem vispārīgajiem principiem”. Valsts robežas un gaisa telpas režīma kontekstā Valsts robežas likumā būtu jāiekļauj termins „valsts teritorija – sauszeme, t.sk. salas, zemes dzīles, iekšējie ūdeņi, teritoriālā jūra un gaisa telpa virs šīm teritorijām, ko ieskauj valsts robeža”, iekļaujot Likumā „Par aviāciju” terminu „Latvijas Republikas gaisa telpa – gaisa telpa virs Latvijas valsts robežas ieskaitām sauszemes, t.sk. salu, iekšējo ūdeņu un teritoriālās jūras teritorijām”.

Izmantotā literatūra un avoti

1. Aizsardzības ministrijas nolikums. MK 2003.g. 29.apr. noteikumi Nr.236. *Latvijas Vēstnesis*. 2003. 13.maijs, Nr.70.
2. Atvērto debesu līgums. 1992.g. 24.marta starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*. 2002.13.nov. Nr.165.
3. Eiropas Konvencija par terorisma apkarošanu: 1977.g. 27.janv. starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*. 1999.24.marts, nr.92/95.
4. Kārtība, kādā militārās aviācijas gaisa kuģi veic lidojumus Latvijas Republikas gaisa telpā. MK 2006.g. 21.nov. noteikumi Nr.966. *Latvijas Vēstnesis*. 2006. 6.dec. Nr.194.
5. Kārtība, kādā sabiedriskās kārtības un drošības interesēs var pieprasīt gaisa kuģa piespiedu nosēdināšanu un kādā tiek pieņemts lēmums par kaujas darbību veikšanu pret gaisa kuģi Latvijas Republikas teritorijā. MK 2006.g. 18.apr. noteikumi Nr.290. *Latvijas Vēstnesis*. 2006. 21.apr. Nr.64.
6. Kārtība, kādā Valsts robežsardze veic robežuzraudzības uzdevumus jūrā, izmantojot Nacionālo bruņoto spēku tehniskos līdzekļus, peldlīdzekļus un gaisakuģus. MK 2010.g. 30.nov. noteikumi Nr.1076. *Latvijas Vēstnesis*. 2010. 3.dec. Nr.192.
7. Konvencija par noziegumiem un dažām citām nelikumīgām darbībām, kas izdarītas gaisakuģos. 1963.g. 14.sept. starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*. 1997. g. 8.apr. Nr.89/90.
8. Konvencija par cīņu pret nelikumīgu gaisakuģu sagrābšanu. 1970.g. 16.dec. starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*. 1997. 8.apr. Nr.89/90.
9. Latvijas Republikas valdības, Igaunijas Republikas valdības un Lietuvas Republikas valdības vienošanās par Baltijas gaisa telpas novērošanas tīkla un

- kontroles sistēmas attīstību. 2007.g. 2.marta starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*. 2007. 5.dec. Nr.195.
10. Latvijas valsts robežas drošības koordinācijas padomes nolikums. MK 2003.g. 23.sept. noteikumi Nr. 532. *Latvijas Vēstnesis*. 2003. 25.sept. Nr.132.
 11. Latvijas Republikas valsts robežas likums. LR Saeimas 2009.g. 12.nov. likums. *Latvijas Vēstnesis*. 2009. 2.dec. Nr.189.
 12. Nacionālo bruņoto spēku likums. LR Saeimas 1999.g. 4.nov. likums. *Latvijas Vēstnesis*. 1999. 24.nov. Nr.388/389.
 13. Noteikumi par cilvēku meklēšanu un glābšanu aviācijas un jūras avārijas gadījumā. MK 2003.g. 2.dec. noteikumi Nr.674. *Latvijas Vēstnesis*. 2003. 5.dec. Nr.172.
 14. Noteikumi par robežpārbaudei un robežuzraudzībai nepieciešamajiem tehniskajiem līdzekļiem. MK 2010.g. 27.jūl. noteikumi Nr.675. *Latvijas Vēstnesis*. 2010. 30.jūl. Nr.120.
 15. Padomes Regula, ar ko izveido Eiropas Aģentūru operatīvās sadarbības vadībai pie Eiropas Savienības dalībvalstu ārējām robežām. 2004. g. 26.okt. starptautisks dokuments. *Oficiālais Vēstnesis*. 2004. 25.nov. Nr.L349.
 16. Par aviāciju. LR Saeimas 1994.g. 5.okt. likums. *Latvijas Vēstnesis*. 1994. 20.okt. Nr.123.
 17. Par Eiropas Konvenciju par terorisma apkarošanu. LR Saeimas 1999.g. 4.marta likums. *Latvijas Vēstnesis*. 1999. 24.marts. Nr.92/95.
 18. Par Konvenciju par cīņu pret nelikumīgu gaisakuģu sagrābšanu. LR Saeimas 1997.g. 24.marta likums. *Latvijas Vēstnesis*. 1997. 8.apr. Nr.89/90.
 19. Par Konvenciju par noziegumiem un dažām citām nelikumīgām darbībām, kas izdarītas gaisakuģos. LR Saeimas 1997.g. 24.marta likums. *Latvijas Vēstnesis*. 1997. 8.apr. Nr.89/90.
 20. Robežsardzes likums. LR Saeimas 1997.g. 27.nov. likums. *Latvijas Vēstnesis*. 1997. 16.dec. Nr.1044/1045.
 21. Starptautiskās Civilās aviācijas konvencija (ICAO konvencija). 1944.g. 7.dec. starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*. 1997. 8.apr. Nr.89/90.
 22. Valsts pārvaldes iekārtas likums. LR Saeimas 2002.g. 6.jūn. likums. *Latvijas Vēstnesis*. 2002. 21.jūn. Nr.94.
 23. Valsts robežas likums. LR Saeimas 1994.g. 27.okt. likums. *Latvijas Vēstnesis*. 1994. 10.nov. Nr.132.
 24. *Valsts robežsardzes Aviācijas pārvaldes reglaments*. 2008.g. 1.marta Reglaments Nr.1. Izdots saskaņā ar Valsts pārvaldes iekārtas likuma 75.panta otro daļu.
 25. *Valsts robežsardzes darbības stratēģija 2009. – 2011.gadam*.
 26. *Valsts robežsardzes reglaments*. 2008.g. 21.apr. reglaments nr.12.
 27. BOJĀRS, J. *Starptautiskās publiskās tiesības II*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2006. 140., 141.lpp.
 28. BOJĀRS, J. *Starptautiskās publiskās tiesības III*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007. 220.lpp.
 29. DIEDERIK - VERSCHOR I.H. *An introduction to Air Law*. In Cooperation With M.A.Butler (Legal Adviser, Air Safety Support International Limited, UK), 2006, Eight Revised edition. Kluwer Law International. p 98.
 30. *Минобороны Беларуси об инциденте с нарушением границы Литвы: МиГ-29 был задействован в районе Гродно в связи с нарушением белорусской границы [tiešsaiste]*. Белорусская информационная компания. 18.04.2013

21:20 Политика, Общество, Безопасность [atsauce 2013.g. 2.maijs]. Pieejas veids: <http://belapan.com/archive/2013/04/18/619104/>.

31. *Valsts robežsardzes pamatfunkciju izpildes rezultāti*. No: Valsts robežsardzes ikgadējo atskaišu materiāliem (par 2011. un 2012.gadu ar autora apkopoto statistiku laika periodā no 2003.-2009.gadam.

Summary

1. In the "Law on Aviation," the competence of the Ministry of Defence in relation to combat activities in air space of Latvia is general and incomplete. There is no specific institution to which the Minister of Defence would address the decision to start or to cease combat operations. Regulations of the Ministry of Defence do not define in "Law on Aviation" more narrowly defined powers, but it emphasizes the general powers of the Ministry to organize, coordinate, plan and participate.
2. The competence of the State Border Guard during repelling of armed attacks should be defined as follows: "Within the leadership of National Armed Forces to prevent and repel armed attacks on the territory of Latvia, territorial sea and internal waters and airspace, to prevent armed provocations on the border and in the border land, in case of criminal activities and other threats to help border residents and observe the land areas, waters and air space adjacent to state border during conditions of direct vision and possibilities to use technical means."
3. According to the 15th section of Border Guard law it is provided that border guards have rights to be located on technical means, vessels and aircrafts of the National Armed Forces. Such provision is defined in the regulations by the Cabinet of Ministers „Procedures by which State Border Guards perform border surveillance at sea using technical means, vessels and aircrafts of the National Armed Forces”. However such provision refers only to sea border surveillance thus it is not applicable to surveillance of airspace over the land territory e.g. performance of specific border surveillance tasks or special operations as well as support functions to the State Border Guard in ensuring the inviolability of the state border which must be determined in the above mentioned regulations.
4. The reference of airspace regime only to border areas is not sufficient, because the border is set just 30 km from the border, and only along the external land borders. Thus, the condition the state border regime – “the procedure for aircraft crossing the state border in air space” should be, amended and defined as follows: “Procedures by which aircrafts cross the state border in airspace and reside in airspace in compliance with the general principles of international air law and ICAO (International Civil Aviation Organization) Convention, Annex 9,” but in the law of the State Border the term of “state territory” should be included as follows “state border is land including islands, internal waters and territorial sea, as well as airspace territory above surrounded by national border. Moreover in the Law on Aviation should be included the concept of “The airspace of the Republic of Latvia - airspace above the State Border of Latvia is airspace surrounded by land, including islands, internal waters and territories of territorial sea.”